

idzakelijk over de hulpver-
 opname en na het ontslag
 chrijving van de belangrijk-
 steekproef wordt een afzoni-
 jid aan de ontwikkeling van
 cidepogers. Dat onderdeel
 n het proefschrift. De resul-
 verband gebracht met de
 gevens. Na 30 pagina's lan-
 hrijving van een groot aan-
 delijk gemeten variabelen,
 ontnuchterende conclusie
 en suïcidepogers bestaan:
 oep impulsieven die veelal
 d. en een gevaarlijke groep
 uitgebreide g.g.z.-geschie-
 opname in een psychiatrisch

ek onderdeel vormt de ver-
 len van de patiënt zelf. Er
 an om een indruk te krijgen
 .t. diverse aspecten van de
 reekt veelal aan ontvangen
 owel van de zijde van ver-
 de psychiatrische consul-
 itiek op de opvang van fami-
 n op de ontslagprocedures.
 che patiënten krijgen min-
 s discrepantie tussen de be-
 de ontvangen begeleiding.
 e patiënten over het geheel
 egatief in hun oordelen. In
 ariatie in het tijdstip en de
 neling een rol hebben ge-
 koming van de oordelen, is
 ip te maken.

oek levert veel informatie op
 ntacten met hulpverlenings-
 lag uit het ziekenhuis. Met
 de continuïteit in de nazorg
 ontbreekt het veelal aan de
 t personen uit de sociale om-
 ogers. Er zijn diverse ge-
 gen belangrijk inzicht bieden
 antwoordelijk zijn voor on-
 In vervolgonderzoek daar-

ie is dat het proefschrift van
 vekkende studie is over dit
 reft een goed gedocumen-
 en breed opgezette studie.
 in feite beperkter is dan de
 noeden. Er had meer samen-

hang aangebracht kunnen worden enerzijds
 een meer theoretisch uitgangspunt te kiezen en
 door anderzijds de doelstelling meer toe te spitsen
 op de behandeling van suïcidepatiënten in alge-
 mene ziekenhuizen. De praktijk van de klinische
 psycholoog op het terrein van de suïcide in de
 geestelijke gezondheidszorg heeft op verschillen-
 de punten de doorslag gegeven boven de toelaat-
 bare reikwijdte van de onderzoeksgegevens.

A.Ph. Visser

*Hilde Zevenbergen. Zwakzinnigen in verschillen-
 de culturen. Lisse. Swets & Zeitlinger, 1986. 109
 pag.*

Dit boekje, oorspronkelijk een doctoraalscriptie
 orthopedagogie, is een explorerend literatuuron-
 derzoek, aangevuld met enige interviews. De
 twee vragen die de auteur zich stelt, zijn:

1. Welke houdingen vinden we in verschillende
 culturen ten opzichte van zwakzinnigen?
2. Welke factoren zijn van invloed op die hou-
 ding?

In het eerste hoofdstuk wordt een algemene be-
 schrijving gegeven van visies in de zwakzinnigen-
 zorg in zowel de westerse als de derde wereld.
 Ontwikkelingen in de westerse wereld zijn vrij
 goed gedocumenteerd. In de 19e eeuw heerst er
 een zeker optimisme over de mogelijkheid zwak-
 zinnigen te 'genezen' en begint men zorg aan hen
 te besteden. Dat slaat om in pessimisme als resul-
 taten uitblijven. Zwakzinnigen worden steeds va-
 ker als nutteloos gezien, zelfs als bedreigend voor
 de maatschappelijke orde. Ideeën over de erfel-
 ijkheid van zwakzinnigheid verplaatsen de aan-
 dacht naar *eugenetica*; door sterilisatie en isolatie
 zou het probleem van zwakzinnigheid in toekomstige
 generaties teruggedreven kunnen worden.
 Het dieptepunt komt in het nationaal-socialisme,
 als naar schatting drie tot vijfduizend zwakzinnige
 kinderen om het leven gebracht worden. Na de
 tweede wereldoorlog onderscheidt de schrijfster
 drie trends: het medisch model (het gaat om een
 onherstelbaar organisch defect; men pleit voor
 verzorging in een inrichting), het ontwikkelings-
 model (men tracht zwakzinnigen, ondanks hun
 handicap, zo normaal mogelijk in de maatschappij
 te laten leven; de zwakzinnigheid wordt min of
 meer ontkend) en het interactiemodel (de zwak-
 zinnige moet geaccepteerd worden zoals hij/zij is).
 De 'affaire Dennendal' herinnert ons er echter

aan dat dit laatste model niet onomstreden is.
 Visies op zwakzinnigenzorg in de derde wereld
 zijn slecht gedocumenteerd. De schaarse publika-
 ties hierover zijn gewoonlijk een afspiegeling van
 de ideeën in de westerse wereld of vormen daar
 juist een kritiek op.

Het tweede hoofdstuk handelt over de houding
 ten opzichte van zwakzinnigen in de westerse cul-
 tuur. Die houding varieert van verlegenheid, ver-
 dringing en medelijden tot acceptatie en diepe
 verbondenheid met een zwakzinnig kind. Opval-
 lend is dat vrij veel over dit onderwerp is geschre-
 ven door de ouders van zwakzinnige kinderen
 zelf. Over nieuwe vormen van eugenetica, moge-
 lijk gemaakt door geavanceerde medische tech-
 nieken, wordt niet gesproken.

Het derde hoofdstuk bespreekt de houding ten
 opzichte van zwakzinnigheid in niet-westerse cul-
 turen. Die informatie is echter zo fragmentarisch
 en 'anekdotisch' dat er nauwelijks iets zinnigs uit
 geconcludeerd kan worden. Om enige orde in
 haar materiaal aan te brengen, brengt de auteur
 een classificatie van vier mogelijke houdingen
 aan: *a.* niet accepteren; *b.* min of meer accepte-
 ren; *c.* accepteren; en *d.* met eerbied behandelen
 van zwakzinnigen. Enigszins schematisch weerge-
 geven zijn de bijbehorende reacties: *a.* uitstoting
 of infanticide; *b.* schaamte of zich neerleggen bij
 de wil van God; *c.* opname in de gemeenschap; en
d. het toekennen van een speciale - religieuze -
 status aan de zwakzinnige. De gegevens waarop
 de auteur zich baseert, zijn echter te impressio-
 nistisch en summier om dominante trends in de diver-
 se samenlevingen aan te wijzen. De belangrijkste
 bijdrage van dit hoofdstuk is derhalve een negatie-
 ve: het laat zien dat er nagenoeg geen systematisch
 onderzoek is verricht naar dit onderwerp in an-
 dere culturen.

Eenzelfde conclusie kan getrokken worden ten
 aanzien van het vierde hoofdstuk waarin gekeken
 wordt naar factoren die van invloed kunnen zijn
 op de houding tegenover zwakzinnigen. De
 auteur maakt een onderscheid tussen levensom-
 standigheden en opvattingen, maar de waarde
 daarvan is vooral hypothetisch en explorerend.
 Zo mag men veronderstellen dat een zekere mate
 van materiële welstand een samenleving de 'ruim-
 te' verschaft ook zorg te besteden aan haar niet-
 productieve leden, zoals zwakzinnigen. Ook het
 type van sociale relaties in een samenleving kan
 gevolgen hebben voor de wijze waarop men aan-
 kijkt tegen zwakzinnigen. Bij 'opvattingen' maakt
 de auteur een onderscheid tussen opvattingen die

op religie en die welke op 'kennis' gebaseerd zijn,
 m.i. een weinig gelukkig onderscheid. Zoals te
 verwachten was, levert dit hoofdstuk geen duide-
 lijke conclusie op. De bronnen waar de auteur op
 moet steunen, zijn nu eenmaal volstrekt onvol-
 doende. Het feit dat zij hierop gewezen heeft, is
 de belangrijkste verdienste van deze literatuurstu-
 die.

De vraag *waarom* er zo weinig bekend is over
 zwakzinnigheid in niet-westerse culturen, komt
 nauwelijks aan de orde. Een suggestie is dat
 'zwakzinnigheid' er weinig voorkomt (infanticide/
 hoge sterfte) of verborgen gehouden wordt. Een
 meer antropologische verklaring valt ook te over-
 wegen: zwakzinnigheid, evenals iedere andere
 ziekte, wordt sociaal en cultureel geconstrueerd.
 Wat in de ene cultuur als een handicap gezien
 wordt, wordt in een andere misschien niet eens
 opgemerkt. Zo is het mogelijk dat 'moeilijk leren-
 de kinderen' in onze maatschappij elders, waar
 men niet door een schoolcarrière geobsedeerd
 wordt, volstrekt 'normaal' geacht worden. De
 constructie van ziekte wordt verder tot stand ge-
 bracht door specialisten wier taak het is ziekte op
 te sporen en te behandelen. Het ligt voor de hand
 dat in een maatschappij zonder psychologen en
 (ortho)pedagogen weinig zwakzinnigheid wordt
 'aangetroffen'. De schrijfster is wel ontvankelijk
 voor een zekere relativisering van het begrip zwak-
 zinnigheid ('iemand is zwakzinnig als hij of zij
 door de omgeving als zodanig gezien wordt', p. 3),
 maar lijkt die cultuur-gevoelige definitie later
 weer enigszins te vergeten. De vraag, tenslotte,
 waarom antropologen zich nauwelijks over dit on-
 derwerp gebogen hebben, blijft onbeantwoord.
 Een laatste opmerking heeft betrekking op de
 kwaliteit van de bronnen waarop deze studie is ge-
 baseerd. De auteur is zich ervan bewust dat die
 bronnen schaars en fragmentarisch zijn waar het
 andere culturen betreft, maar zij lijkt onvoldoen-
 de te beseffen dat ze - populair gezegd - ook on-
 betrouwbaar zijn. De veelal terloopse opmerkin-
 gen over zwakzinnigheid komen vaak uit de twee-
 de en derde hand en zijn op een enkele uitzonde-
 ring na nooit systematisch onderzocht. Ze moeten
 daarom eerder gezien worden als projecties van
 de zegsman/vrouw dan als kritische observaties in
 een andere cultuur. Onvrede met de psychiatrie in
 de eigen (westerse) maatschappij leidt gemakke-
 lijk tot romantisering van zwakzinnigenzorg in
 een andere samenleving. Omgekeerd drukken su-
 perioriteitsgevoelens zich vaak uit in geringschat-
 ting van wat men elders presteert. Het lijkt aanne-

melijk dat veel tegenstrijdigheden in het bronnen-
 materiaal in dat licht gezien moeten worden en dat
 de auteur, al haar voorzichtigheid ten spijt, haar
 bronnen toch nog te serieus heeft genomen.

S. van der Geest

*J.A. Verdoorn, Mars en Aesculapius. Opstellen
 over medische polemologie. Nr. 7 in de reeks:
 Maatschappij en gezondheid. Lochem/Gent, De
 Tijdstroom, 1985. 240 pag.*

In deze verzameling opstellen over medische pole-
 mologie verdedigt de auteur de stelling dat artsen
 en alle andere gezondheidswerkers, meer dan wie
 ook, begaan moeten zijn met het oorlogsverschijnsel
 en zijn zaken waarmee in de eerste plaats
 de bevolking de meest belangrijke implicaties van
 een oorlog, zijn zaken waarmee in de eerste plaats
 de gezondheidswerkers te maken hebben.

Zeer geleidelijk, met een zekere huiver omwille
 van de mogelijke politieke implicaties, ontstond
 de vraag naar preventie, het voorkomen van dit
 massale oorlogsglijdend. Onder invloed van de zich
 ontwikkelende sociale geneeskunde groeide het
 besef dat het medische oplapwerk in een oorlog
 hoogstens een verzachtende invloed kan hebben.
 De oorzaak uitschakelen van dit lijden kan alleen
 door oorlogen te vermijden. Wil men hiertoe ko-
 men, dan zal men in de eerste plaats het verschijn-
 sel van oorlog in al zijn aspecten grondig moeten
 bestuderen. Met die studie - de polemologie -
 hebben de gezondheidswerkers, i.c. de artsen, te
 maken. Hun taak ligt niet zozeer in het brengen
 van oplossingen en het uitstippelen van de te vol-
 gen weg, als wel in een permanent informatief en
 indicatief aanwezig zijn. Enerzijds door objectief
 in te lichten over de medisch-sociale gevolgen van
 een oorlog en anderzijds door het beklemtonen
 van de prioriteit van gezondheid en welzijn van de
 mens, op nationalistische, economische, ideologi-
 sche en andere waarden.

Twee ontwikkelingen hebben deze betrokkenheid
 van artsen versterkt. Aan de ene kant de evolutie
 van een kabinetoorlog naar een totale oorlog met
 toenemende bedreiging voor de burgerbevolking.
 Aan de andere kant de ontwikkeling van wapens
 die massavernietigend zijn, culminerend in kern-
 wapens, die totaal-destructief zijn, en door hun
 stralingswolven de hele wereld bedreigen, daarbij
 de grenzen overschrijdend tussen oorlogvoeren-